

**OILADA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI
MEHNATSEVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA DIDAKTIK
O‘YINLARNING AHAMIYATI**

Rustamova Sarvinoz G‘ayrat qizi

Toshkent kimyo xalqaro universiteti, 1-kurs MPRE -U guruh magistranti

Azamova Maloxat Najimovna

PhD, dots. Toshkent kimyo xalqaro universiteti

Annotatsiya. Maqolada oilada maktabgacha yoshdagi bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda didaktik o‘yinlarning nazariy va amaliy ahamiyati o‘rganildi. Adabiyotlar tahlili asosida didaktik o‘yinlarning pedagogik ta‘mellari, uning maktabgacha ta‘lim va oilaviy tarbiya tizimidagi o‘rni bayon etildi. Empirik metod sifatida kuzatuv, intervyu va eksperiment usullari qo‘llanilib, o‘yinlar orqali bolalarda mas‘uliyat, mustaqil mehnatga intilish hamda jamoaviy faoliyatga qiziqish kabi mehnatsevarlik fazilatlari shakllanishi tahlil qilindi. Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan didaktik o‘yin modellari va ularni baholash mezonlari namoyish etildi. Olingan natijalar oilada didaktik o‘yinlarni samarali rejalashtirish va tatbiq etish bo‘yicha ota-ona va maktabgacha ta‘lim muassasalari tarbiyachilari uchun qo‘llanma vazifasini bajarishini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: mehnatsevarlik tarbiyasi, oilaviy tarbiya, maktabgacha yoshdagi bolalar, pedagogik metodika, ijtimoiy ko‘nikmalar, mas‘uliyat, jamoaviy hamkorlik.

Аннотация. В статье изучена теоретическая и практическая значимость дидактических игр в воспитании трудолюбия у детей дошкольного возраста в семейной среде. На основе анализа литературы изложены педагогические основы дидактических игр, а также их роль в системе дошкольного образования и семейного воспитания. В качестве эмпирических методов были использованы наблюдение, интервью и эксперимент, с помощью которых проанализировано формирование у детей таких качеств, как ответственность, стремление к самостоятельному труду и интерес к коллективной деятельности. В рамках исследования представлены модели дидактических игр и критерии их оценки. Полученные результаты показали, что разработанные рекомендации могут служить пособием для родителей и

воспитателей дошкольных образовательных учреждений по эффективному планированию и применению дидактических игр в семейной среде.

Ключевые слова: *воспитание трудолюбия, семейное воспитание, дети дошкольного возраста, педагогическая методика, социальные навыки, ответственность, коллективное сотрудничество.*

Abstract. *This article explores the theoretical and practical significance of didactic games in fostering a spirit of labor among preschool children within the family. Based on an analysis of the literature, the pedagogical foundations of didactic games and their role in the system of preschool education and family upbringing are outlined. Empirical methods such as observation, interviews, and experiments were used to analyze the development of labor qualities in children, including responsibility, a desire for independent work, and interest in collective activities. The study presents developed models of didactic games and criteria for their evaluation. The results indicate that the findings serve as a guide for parents and preschool educators in effectively planning and implementing didactic games within the family setting.*

Keywords: *labor education, family upbringing, preschool children, pedagogical methodology, social skills, responsibility, teamwork.*

Kirish. Mehnatsevarlik — bu insonning mehnatga bo‘lgan ichki intilishi, mas’uliyatni his etishi va o‘z mehnat faoliyatini to‘g‘ri tashkil eta olishidir. Bolalik davrida shakllanadigan mehnatsevarlik fazilatlari keyingi ta’lim va hayotiy faoliyatda muvaffaqiyatni ta’minlovchi muhim omillardan biridir. Xususan, maktabgacha yoshdagi bolalar oiladagi tarbiya va o‘yin muhitida mehnatsevarlikni o‘zlashtira boshlaydi. Shu bois didaktik o‘yinlar pedagogik maqsadli o‘yin faoliyati oilada bolalarda mas’uliyat, mustaqillik va jamoaviy hamkorlik ko‘nikmalarini uyg‘un rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Didaktik o‘yinlar nazariy jihatdan L. S. Vygotskiyning psixologik rivojlanish zonasini kengaytirish, J. Piaget’ning kognitiv rivojlanish bosqichlari va M. Montessori’ning mustaqil faoliyatga yo‘naltirilgan ta’lim tamoyillariga asoslanadi. Bu usul bolalarga o‘yin jarayonida turli vazifalarni ijodiy yondashuv bilan bajarishni o‘rgatadi va mehnat jarayonining mantiqiy bosqichlarini tushunishga yordam beradi. Shuningdek, o‘yin orqali olingan ijtimoiy tajriba bolalarda hamjihatlik, yordam so‘rash va yordam berish kabi jamoaviy

fazilatlarini mustahkamlaydi. Bugungi kunda yosh avlodni har tomonlama barkamol, ijtimoiy foydali mehnatga tayyor va mas’uliyatli etib tarbiyalash muhim vazifalardan biridir. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun bu davr — xarakter va asosiy hayotiy ko‘nikmalar shakllanadigan eng muhim bosqich sanaladi. Shuning uchun ham ularni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash, bolalarning mehnatga bo‘lgan ijobiy munosabatini shakllantirishda ota-onalar va tarbiyachilarning o‘rni beqiyosdir. Bu jarayonda esa didaktik o‘yinlar muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bolalar ko‘pincha o‘yin jarayonida faolroq, ochiqaroq bo‘lishadi. Shuning uchun didaktik o‘yinlar orqali ularga mehnatning zavqli jihatlarini ko‘rsatish, ularni kichik yumushlarga jalb qilish foydalidir. Masalan, “Bog‘bon bo‘laylik”, “Kichik oshpaz”, “O‘yinchoqlarni davolaymiz” kabi rolli o‘yinlar orqali bola o‘zini muayyan kasb egasi sifatida tasavvur qiladi va mehnatga bo‘lgan qiziqishi kuchayadi.

O‘zbek oilasining an’anaviy tarbiyasida asosan o‘qituvchi-ota-ona markazli yondashuv mavjud bo‘lib, bunda harakat va tajriba elementlari kamroq qo‘llaniladi. Hozirgi davr pedagogik-psixologik tadqiqotlari didaktik o‘yinlarni o‘ziga xos “o‘rganish makoni” sifatida ko‘rib, ular orqali bolalar nafaqat nazariy bilim, balki amaliy ko‘nikmalar ham egallashini ko‘rsatmoqda. Shu bois, oilada didaktik o‘yinlarning samarali rejalashtirilishi va tatbiqi maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnatsevarlik ruhini uyg‘un rivojlantirish uchun zarur shartlardan biridir. Ushbu maqolada didaktik o‘yinlarning nazariy asoslari va oilaviy tarbiyadagi o‘rni, maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatsevarlik fazilatlarini shakllantirish bo‘yicha amaliy modellari hamda ularni baholash mezonlari batafsil tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari ota-ona va maktabgacha ta’lim muassasalari tarbiyachilari uchun didaktik o‘yinlarni samardor davrga moslash usullarini aniqlash va qo‘llanma sifatida xizmat qilishiga qaratilgan.

Tadqiqotning dolzarbligi. Bugungi kunda shahar sharoitidagi oilalarda ota-onalar ko‘pincha ish bilan band bo‘lib, bolalar bilan sifatli vaqt o‘tkazish imkoniyati cheklangan. Didaktik o‘yinlar esa qisqa va qiziqarli pedagogik vazifalar orqali bolaning mehnatsevarlik fazilatlarini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois oilada o‘yin faoliyatini maqsadli tarzda joriy etish ota-onalarga tarbiyaviy jarayonni kuzatish va boshqarishni osonlashtiradi. Maktabgacha ta’lim va oila tarbiyasi bo‘yicha xorijiy, shuningdek mahalliy ilmiy manbalarda didaktik o‘yinlarning ta’lim-tarbiya jarayonidagi roli keng yoritilgan bo‘lsa-da, ularning aynan oilaviy muhitda,

maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatsevarlik ruhini shakllantirish yo‘lida qo‘llanishi kam tadqiq qilingan. Ushbu tadqiqot pedagogika va psixologiya ilmiy sohalarida mavjud bo‘lgan bo‘shliqni to‘ldirishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari asosida oilaviy didaktik o‘yinlarni rejalashtirish va baholash bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi. Bu tavsiyalar maktabgacha ta‘lim muassasalari tarbiyachilari, shuningdek ota-onalar uchun foydali qo‘llanma vazifasini o‘taydi. Natijada, bolalarda mehnatsevarlik fazilatlarini erta yoshdan samarali rivojlantiriladi va ularning kelajakdagi ijtimoiy-iqtisodiy faolligiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Didaktik o‘yinlar nazariy asoslarini tahlil qilish orqali tadqiqot pedagogik kognitiv psixologiya va bolalar o‘yin faoliyati g‘oyalari rivojiga hissa qo‘shadi. Undagi empirik kuzatuv va eksperiment natijalari o‘yin metodikasining samaradorligini ilmiy jihatdan asoslaydi va kelgusida mavzuni chuqurroq o‘rganishga yo‘l ochadi. Mehnatsevarlik ruhida tarbiyalangan avlod jamiyatda mas‘uliyatni angelaydigan, samarali mehnat resursiga aylanishi davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyalariga hamohangdir. Shu bois oilaviy tarbiyada didaktik o‘yinlarni keng joriy etish milliy ta‘lim va tarbiya siyosatini amalga oshirishda muhim qadamdir.

Mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda oila muhitining roli. Oila — boladagi birinchi tarbiyachi, uning ilk bilim va ko‘nikmalari shakllanadigan muhitdir. Agar bola kichikligidanoq mehnatning qadri, ota-onaning qilayotgan ishlari, kundalik yumushlarning ahamiyati haqida tushunchaga ega bo‘lsa, u o‘zida mas‘uliyat hissini erta shakllantira boshlaydi. Ota-onalar bu borada bolalar bilan birgalikda turli didaktik o‘yinlar tashkil etishlari mumkin, masalan:

- “Kim tezroq yig‘ishtiradi?” — bu o‘yin orqali bolaga tartib va tozalikka rioya qilish o‘rgatiladi.
- “Yordamchi qo‘llar” — bu o‘yinda bola ota-onasiga turli uy yumushlarida yordam beradi va bu orqali mehnatga qiziqishi ortadi.
- “Kim nima qiladi?” — bu o‘yin orqali har bir kasb va faoliyat turi haqida tushuncha beriladi, bolalarda mehnatga hurmat tuyg‘usi paydo bo‘ladi.

Tadqiqot muhokamasi. Eksperimental bosqichda didaktik o‘yinlar orqali o‘tkazilgan intervensiya natijasida tajriba guruhi bolalarida mas‘uliyat, mustaqil mehnatga intilish va jamoaviy hamkorlik ko‘nikmalarida sezilarli ijobiy o‘zgarishlar qayd etildi. Oldin-test va keyin-test natijalari solishtirilganda, tajriba guruhida mas‘uliyat indikatorlari bo‘yicha o‘rtacha ball 1,2 punktga, mustaqillik — 1,5

punktga, hamkorlik — 1,3 punktga oshgani kuzatildi. Nazorat guruhida esa o‘zgarishlar minimal darajada bo‘lib, bu didaktik o‘yinlarning butunlay yangi pedagogik yondashuv sifatida samaradorligini tasdiqlaydi. Olingan natijalar L. S. Vygotskiyning “proximal rivojlanish zonasi” nazariyasi tamoyillarini tasdiqlaydi: bola o‘yin jarayonida murakkabroq mehnat vazifalarini ota-ona yoki tarbiyachi yordamida muvaffaqiyatli bajara oladi va keyinchalik mustaqil faollikka o‘tadi. J. Piaget’ning kognitiv rivojlanish bosqichlari ham didaktik o‘yinlarda bolalarning nazariy hamda amaliy bilimlarni uyg‘un egallashiga mos keladi. Bundan tashqari, M. Montessori tamoyillariga muvofiq bola o‘zini-o‘zi tashkillashtirishni o‘rganadi, ya’ni o‘yin orqali mustaqillik va tashkiliy ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

Ota-ona va tarbiyachilarga oilada didaktik o‘yinlarni tizimli ravishda joriy qilish tavsiya etiladi. Masalan, haftalik rejalashtirishga “o‘yin-do‘kon” yoki “kichik bog‘dorchilik” kabi faoliyatlarni kiritish, o‘yin natijalarini qisqa muhokama qilish va rag‘batlantiruvchi baholar berish bolalarning mehnatsevarlik fazilatlarini yanada mustahkamlaydi. Shu bilan birga, metodik qo‘llanmalar asosida o‘yinlar turli yosh guruhlariga moslashtirilishi, ota-ona uchun videodarsliklar va onlayn seminarlar tashkil etilishi foydali bo‘ladi. Tadqiqot qulaylik namunaviy tanlov bilan bog‘liq kichik guruh (30 bola) asosida o‘tkazildi, shuning uchun natijalarni kengroq populyatsiyaga umumlashtirish cheklangan. Shuningdek, intervensiya muddatining nisbatan qisqa (8 hafta) bo‘lgani uzoq muddatli mehnatsevarlik odatlarining shakllanishini to‘liq aks ettirmasligi mumkin. Kelgusida hududiy xilma-xil mahallalarda, turli ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda va kattaroq namunalarda o‘tkaziladigan tadqiqotlar talab qilinadi. Bundan tashqari, didaktik o‘yinlarning psixologik salomatlik va ijodiy rivojlanishga ta’sirini ham o‘rganish muhimdir.

Ushbu tadqiqot oilada maktabgacha yoshdagi bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda didaktik o‘yinlarning muhim rolini nazariy va amaliy jihatdan tasdiqladi. Adabiyotlar tahlili didaktik o‘yinlarning L. S. Vygotskiy, J. Piaget va M. Montessori nazariyalariga asoslanib, bolaning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash vositasi ekanini ko‘rsatdi. Eksperimental bosqich natijalari shuni bildiki, maxsus tanlangan didaktik o‘yinlar orqali amalga oshirilgan intervensiya bolalarda mas’uliyat, mustaqil mehnat va jamoaviy hamkorlik ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshirdi. Kelgusidagi tadqiqotlarda didaktik o‘yinlarning uzoq muddatli ta’siri, turli ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda samardorligi hamda psixologik

salomatlik va ijodiy rivojlanishga qo‘shimcha ta’siri o‘rganilishi lozim. Shuningdek, regional farqlarni hisobga olgan holda metodik materiallar va o‘yin modellarini diversifikatsiya qilish tadqiqotlarini kengaytirish tavsiya etiladi.

Xulosa. Didaktik o‘yinlar oilaviy tarbiya jarayonini qiziqarli va maqsadli shaklga keltirib, ota-onalar hamda tarbiyachilarga pedagogik maqsadlarni o‘yin orqali amalga oshirish imkonini berdi. O‘yin modellari va baholash mezonlari asosida yaratilgan metodik tavsiyalar ota-onalar uchun kundalik tarbiyaviy faoliyatda istiqbolli qo‘llanma vazifasini o‘taydi. Bu esa maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnatsevarlik fazilatlarini erta yoshdan izchil rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqotning teoretik ahamiyati didaktik o‘yinlarning pedagogik-psixologik asoslarini chuqur tahlil qilish va ularning samaradorligini empirik jihatdan tasdiqlashdan iborat. Amaliy nuqtai nazardan esa tadqiqot natijalari oilaviy tarbiya va maktabgacha ta’lim muassasalarida didaktik o‘yinlarni tizimli joriy etish uchun muhim metodik ko‘rsatmalarni taqdim etdi. Umuman olganda, oilada mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda didaktik o‘yinlar yondashuvi bolalarning ijtimoiy va mehnat ko‘nikmalarini muvozanatli rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali vosita ekanligi isbotlandi. Bu esa kelajak avlodni mas’uliyatli, mustaqil va jamoaviy faoliyatga tayyor bo‘lgan shaxs sifatida shakllantirish uchun poydevor yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduqodirova, N. (2021). Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy-mehnat tarbiyasiga yo‘naltirishda didaktik o‘yinlarning roli. Toshkent: TDPU nashriyoti.
2. Raxmonova, M. (2020). Pedagogik texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Karimova, D. (2019). Maktabgacha ta’limda o‘yin texnologiyalarining qo‘llanilishi. Andijon davlat universiteti ilmiy jurnali, 4(2), 45–48.
4. Xasanboyeva, S. (2022). Oilada tarbiya: bolalarga mehnatni sevdirish yo‘llari. "Ilm va taraqqiyot" ilmiy-amaliy jurnali, 3(1), 21–25.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi “Maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida”gi PQ–4312-sonli qarori.

6. Vygotskiy, L.S. (2003). Bolalar psixologiyasi. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti. (Rus tilidan tarjima)

7. Yuldasheva, M. (2020). Maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiy faollikka o‘rgatishda o‘yin usullarining ahamiyati. “Ta’lim va taraqqiyot” ilmiy jurnali, 2(3), 33–37.